

Ryszard Rząd

Kaplica św. Anny na Zamku Wysokim w Malborku : zarys dziejów rekonstrukcji na przełomie XIX i XX W.

Ochrona Zabytków 47/2 (185), 185-196

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard Rząd

KAPLICA ŚW. ANNY NA ZAMKU WYSOKIM W MALBORKU — ZARYS DZIEJÓW REKONSTRUKCJI NA PRZEŁOMIE XIX I XX W.

Kaplica pw. św. Anny powstała w czasie wielkiej rozbudowy Zamku Wysokiego w latach 1334-1344. Od chwili wzniesienia traktowana była jako miejsce pochówków wielkich mistrzów Zakonu Niemieckiego. Od 1457 r. prawdopodobnie nie pełniła już funkcji kultowych. W związku z tym popadała stopniowo w zapomnienie. Odbiło się to także na jej stanie, który pogarszał się z biegiem lat. Jej dzieje w tym okresie mogłyby być tematem osobnego opracowania. Jednak w niniejszym szkicu pragnę jedynie zrelacjonować przebieg prac konserwatorskich z przełomu XIX i XX w. i opisać ówczesny wygląd obiektu i jego bogaty wystrój, poważnie zniszczony w czasie II wojny światowej¹.

W 1882 r. kierownikiem Zarządu Odbudowy Zamku w Malborku (*Schlossbauverwaltung Marienburg*) został architekt Konrad Steinbrecht (1849-1923). Stworzony przez niego w tymże roku projekt rekonstrukcji Zamku Wysokiego przewidywał m.in. przystąpienie do regotyżacji kaplicy św. Anny. Podstawowe prace budowlane przeprowadzono w 1895 r., kiedy to m.in. odtworzono (przez poszerzenie) pierwotne kształty otworów okiennych. Ponadto w całym wnętrzu skuto tynki wtórne (nie znajdując śladów polichromii) i nałożono nowe. Na zewnątrz, na gzymsie dzielącym kaplicę i położony ponad nią kościół NMP wykonano dekoracyjny wieniec kamiennych szczytów. Prace dekoratorsko-wyposażeniowe trwały, z przerwami, do 1912 r.²

Z początkiem 1945 r. kaplica została poważnie uszkodzona. Zniszczeniu uległo prawie całe gotyckie sklepienie, ściany prezbiterium oraz wyposażenie wnętrza³.

Odbudowa obiektu, zainicjowana w 1960 r. i trwająca w zasadzie do dnia dzisiejszego, jest możliwa przede wszystkim dzięki częściowo zachowanej dokumentacji wspomnianego Zarządu Odbudowy Zamku. Archiwalia przechowywane są w Muzeum

Zamkowym oraz Archiwum Państwowym w Elblągu z siedzibą w Malborku. Wśród nich znajduje się seria albumów fotograficznych, zwanych *Marienburg Baujahr* z lat 1882-1920⁴, kilka wydanych drukami sprawozdań rocznych, nieliczne inwentaryzacje (rzuty i przekroje) oraz kilka projektów do poszczególnych detali wyposażenia⁵. Niezbyt bogaty jest zestaw literatury na ten temat. Stosunkowo dużo informacji znaleźć można jedynie w pracy B. Schmida *Die Wiederherstellung der Marienburg* wydanej w Królewcu w 1941 r. Pomocniczą rolę spełnia polska powojenna dokumentacja opracowana na początku lat sześćdziesiątych przez gdański oddział Pracowni Konserwacji Zabytków⁶.

Poniższe rozdziały zawierają dane historyczne na temat najważniejszych elementów wystroju wnętrza kaplicy.

Płyty nagrobne

Pierwszym pogrzebanym w kaplicy św. Anny dostojnikiem zakonnym był wielki mistrz Dietrich von Altenburg, zmarły 14 czerwca 1341 r.⁷, ostatnim — Konrad von Erlichshausen zmarły 6 lub 7 listopada 1449 r.⁸ W kaplicy pogrzebano łącznie jedenastu dostojników. Ciała zmarłych składano w podziemnej krypcie. Wewnątrz kaplicy znajdowały się natomiast płyty nagrobne z inskrypcjami, a niekiedy także wyobrażeniami wielkich mistrzów. Z jedenastu, do dnia dzisiejszego zachowały się trzy takie obiekty:

1. płyta Dietricha von Altenburg, największa (o wymiarach 340 x 192 cm), znajdująca się na środku prezbiterium kaplicy. Na jej krawędziach znajduje się inskrypcja wykonana majuskułą gotycką: „DO VNSERS HEREN XPI IAR WAS M DRI C XLI GAR DO STARB D MEIST SNERICH VON ALDENBVRC BRVDER DITERICH HIE LEGIN DIE MEISTERE BEGRABEN DER VON ALDENBVRC HAT ANGEHABEN AMEN”. Wiersz

1. E. Zbierska, *Zamek w Malborku*, Warszawa 1974, s. 8 n; S. Skibiński, *Kaplica na Zamku Wysokim w Malborku*, Poznań 1982, s. 151.

2. A. R. Chodyński, *Zamek Malborski w obrazach i kartografii*, Warszawa 1988, s. 23 n.

3. *Albumy fotograficzne Muzeum Zamkowego w Malborku* (dalej AlbMZM), 1945, s. 44; AlbMZM, 1946-1958, s. 4.

4. MZM/DH/557/1-33.

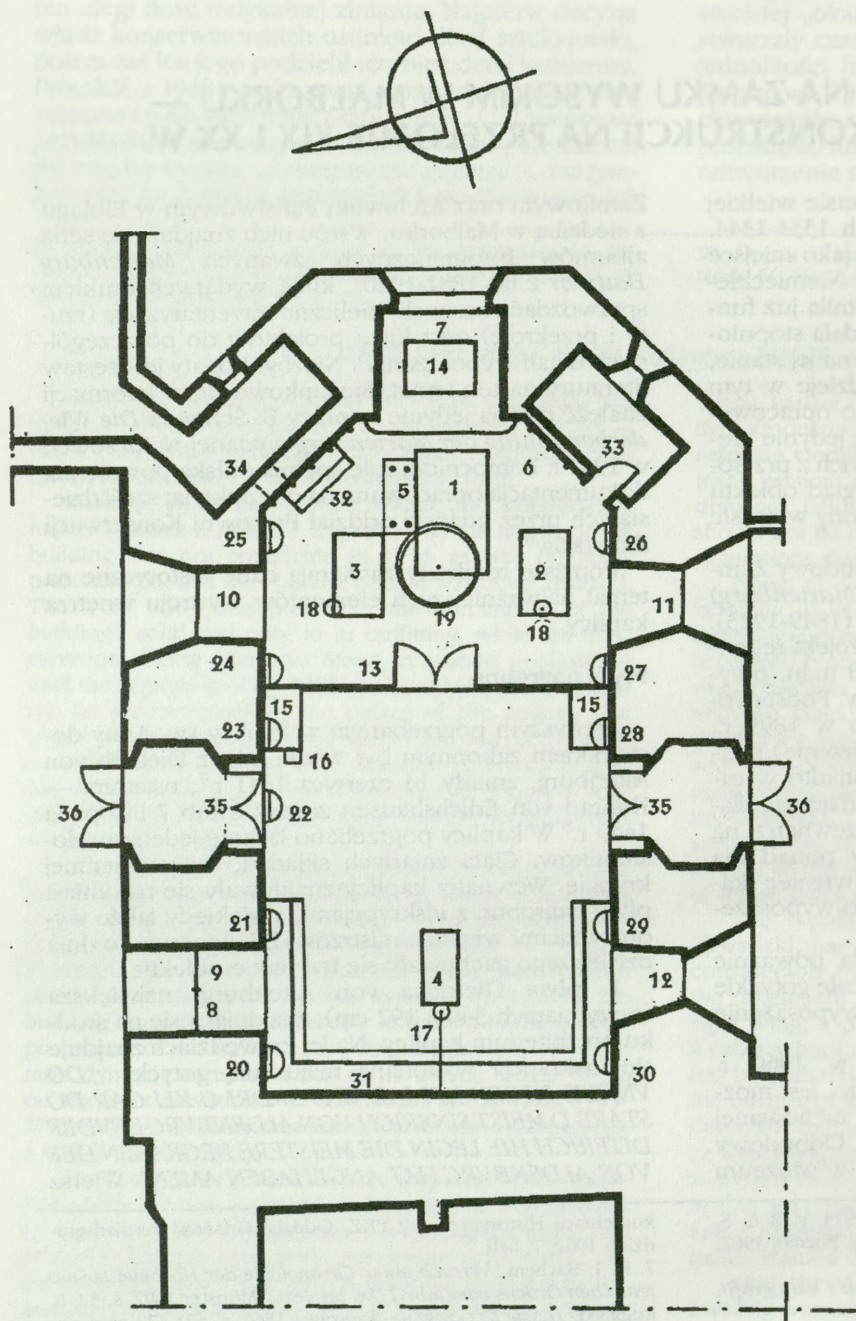
5. *Nachrichten des Königlichen Schlossbauverwaltung zu Marienburg WPr.*, Danzig 1909, 1910 u. 1911; 1916; 1920 (dalej NKSbv).

6. *Zamek Wysoki w Malborku, woj. gdańskie*. Dokumentacja naukowa opracowana przez mgr Hannę Domańską, Pracownia Do-

kumentacji Historycznej PP PKZ, Oddział Gdańsk, sierpień-grudzień 1962, T. I-III.

7. K. J. Bachem, *Versuch einer Chronologie der Hochmeister des deutschen Ordens vom Jahr 1190 bis 1802*, Münster 1802, s. 32; L. Rogalski, *Dzieje Krzyżaków*, Warszawa 1846, s. 471-472 oraz poszyt notatek rękopiśmiennych, zatytułowany: *Lebensdaten, Wapen u. Siegel der Ordensritter. 1886-1918*, przechowywany w Archiwum Państwowym w Malborku, sygn. AP 1/63a. 517.

8. P. Panske, *Urkunden der Komturei Tuchel. Handfesten und Zinsbuch*, Danzig 1911, s. 168, 173; K. J. Bachem, op. cit., s. 44; P. G. Thielen, *Die Verwaltung des Ordens Staates Preussen vornehmlich im XV Jb.*, Köln 1965, s. 123.

1. Kaplica św. Anny. Schemat rozmieszczenia poszczególnych elementów dekoracji wnętrza: 1) Płyta nagrobna Dietricha von Altenburg 2) Płyta nagrobna Heinricha von Dusemer 3) Płyta nagrobna Heinricha von Plauen 4) Grób symboliczny 5) Pokrywa zejścia do krypty 6) Arkadki przyściennie 7) Witraż w oknie wschodnim 8-9) Witraż w oknie północno-zachodnim: 8 — anioł ze strzałą od łuku (u góry), anioł z okrągłą tarczą 9 — anioł z mieczem lub tarczą zakonną 10) Witraż w oknie północno-wschodnim: anioł z łukiem i kołczanem (u góry), anioł z szyszką 11) Witraż w oknie południowo-wschodnim: anioł z procą (u góry), anioł z beltem od kuszy 12) Witraż w oknie południowo-zachodnim: anioł z hełmem garnkowym (u góry), anioł z włócznią; 13) Krata przed prezbiterium 14) Ołtarz główny 15) Ołtarze boczne 16) Skarbonka 17) Świecznik ponad grobem symbolicznym 18) Świeczniki w kształcie kłęczących aniołów 19) Wielki świecznik kołowy 20) Herb Dietricha von Altenburg 21) Herb Heinricha von Dusemer; 22) Herb Winricha von Kniprode 23) Herb Konrada von Wallenrode 24) Herb Konrada von Rotenstein; 25) Herb Konrada von Jungingen 26) Herb Ulricha von Jungingen 27) Herb Heinricha von Plauen 28) Herb Michaela Küchmeistera von Sternberg 29) Herb Paula von Russdorf 30) Herb Konrada von Erlichshausen 31) Stalle w nawie kaplicy 32) Stalle przy północno-wschodniej ścianie prezbiterium 33) Drzwi do zakrystii 34) Zamurowane przejście do Domku Dzwonnika 35) Bramy portali głównych 36) Kraty w portalach głównych. Oprac. i rys. R.Rząd

1. The St. Anne chapel. Scheme of the location of particular elements of the decoration of the interior: 1) Tombstone of Dietrich von Altenburg 2) Tombstone of Heinrich von Dusemer 3) Tombstone of Heinrich von Plauen 4) Symbolic tomb 5) Cover of entrance to the crypt; 6) Wall arcades 7) Stained glass east window: Stained glass north-west window: 8 — angel with an arrow (at the top), angel with a round shield 9 — angel with a sword or monastic shield 10) Stained glass north-east window: angel with bow and quiver (at the top), angel with helmet 11) Stained glass south-east window: angel with sling (at the top), angel with crossbow 12) Stained glass south-west window: angel with helmet (at the top), angel with spear 13) Lattice in front of the presbytery 14) Main altar 15) Side altars 16) Money collecting box 17) Candlestick over the symbolic tomb 18) Candlesticks in the shape of kneeling angels 19) Large circular candlestick 20) Coat of arms of Dietrich von Altenburg 21) Coat of arms of Heinrich von Dusemer 22) Coat of arms of Winrich von Kniprode 23) Coat of arms of Konrad von Wallenrode 24) Coat of arms of Konrad von Rotenstein 25) Coat of arms of Konrad von Jungingen 26) Coat of arms of Ulrich von Jungingen 27) Coat of arms of Heinrich von Plauen 28) Coat of arms of Michael Küchmeister von Sternberg 29) Coat of arms of Paul von Russdorf 30) Coat of arms of Konrad von Erlichshausen 31) Stalls in the nave of the chapel 32) Stalls next to the north-east wall of the presbytery 33) Doors to the sacristy 34) Walled up passage to the Bellringer's Cottage 35) Gates of main portals 36) Lattice in main portals. Prepared and drawing by R.Rząd.

ten jest fragmentem napisanej w tymże czasie rymowanej kroniki Zakonu, autorstwa Nicolausa von Jeroschin⁹.

2. płyta Heinricha von Dusemer, który po złożeniu urzędu 14 września 1351 r., zmarł w Bratianie nad Drwęcą i został pochowany w Malborku¹⁰. Na płycie o wymiarach 224 x 113 cm, znajdującej się na prawo od poprzedniej, umieszczono linearne pełnopostaciowe przedstawienie zmarłego. Częściowo czytelna inskrypcja na obrzeżach podaje imię „HINERICH” i rok śmierci 1353¹¹.

3. płyta Heinricha von Plauen — zmarłego 28 grudnia 1429 r. w Lochstedt na Sambii, szesnaście lat po zdjęciu z urzędu¹². Umieszczona jest przy północnej ścianie prezbiterium kaplicy. Pozbawiona jakichkolwiek ozdób, zawiera w narożach ślady po mosiężnych, okrągłych plakietch z symbolami Ewangelistów, oraz inskrypcję: „In der jarczal xpi M CCCC XXIX do starp der erwi (...) bruder (...) heinrich van plauen”¹³. Wymiary tej płyty wynoszą 212 x 128 cm.

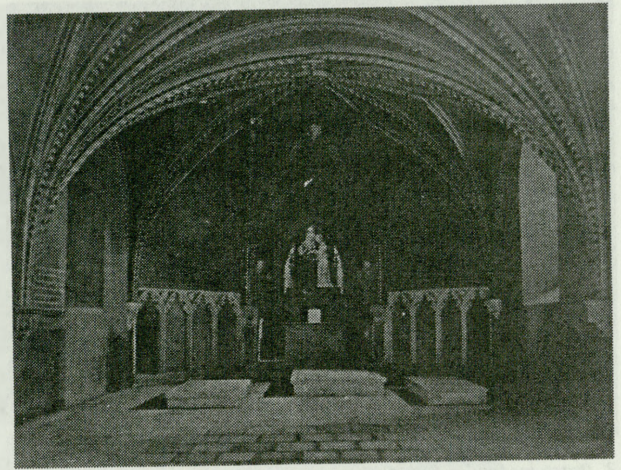
W 1882 r. wymienione płyty poddane zostały konserwacji. Przeprowadziła ją firma kamieniarska braci Huth z Berlina. Obiekty wróciły na swoje miejsca trzy lata później¹⁴. W 1945 r. nie doznały większych uszkodzeń.

W latach 1989-1990 płyta Heinricha von Dusemer została poddana ponownej konserwacji, wykonanej przez M. Mathesa z Torunia, w związku z propozycją eksponowania jej na jubileuszowej wystawie w Germanische Nationalmuseum w Norymberdze z okazji osiemsetlecia istnienia Zakonu Niemieckiego.

Grób symboliczny

W 1899 r. w pobliżu ściany zachodniej kaplicy umieszczony został gipsowy odlew płyty nagrobnej położonej na tymczasowym cokole wzmocnionym deskami. Znajdowała się na niej rzeźbiona postać męska w długim płaszczu, ze stopami wspartymi na lwie¹⁵. W 1901 r. obiekt ten zastąpiono nowym. Na wysokiej, ujętej profilowanymi gzymsami tumbie spoczął odlew płyty z wyobrażeniem Konrada von Thüringen, wielkiego mistrza w latach 1239-1240. Była to kopia jego nagrobka z kościoła św. Elżbiety w Marburgu¹⁶.

Przypuszczać można, że wyżej wymienione realizacje były formą symbolicznego upamiętnienia pozostałych dostojników pochowanych w kaplicy. Ich płyty nagrobne zostały bowiem zniszczone pod koniec XVIII w.¹⁷ Umieszczenie kopii nagrobka Konrada podyktowane było zapewne chęcią przypomnienia zasług jego rodziny dla Zakonu.

2. Wnętrze kaplicy św. Anny. Stan z 1885 r. Wszystkie reprodukcje L. Okoński wg albumów odbudowy zamku w Malborku „Marienburg Baujahr” z lat 1882-1920

2. Interior of the St. Anne chapel, state in 1885. All reproductions: by L. Okoński according to albums on the reconstruction of the castle in Malbork the „Marienburg Baujahr” from the years 1882-1920.

Opisywany obiekt został prawdopodobnie zniszczony w czasie II wojny światowej. Jego wygląd utrwalony został na zdjęciu z 1911 r. (il. 6).

Posadzka

Efektem dziewiętnastowiecznych prac konserwatorskich w kaplicy była także nowa posadzka. Na fotografiach z 1885 r. (il. 2) jest ona widoczna w postaci prostokątnych płyt kamiennych, położonych na jednym poziomie w całym wnętrzu¹⁸. Dziesięć lat później malborski kamieniarz Schumacher przełożył wyżej wymienioną posadzkę, zastępując ją nową, ceglana. Przy okazji tych prac obniżono poziom kaplicy w części środkowej i zachodniej, a przed płytami nagrobnymi w prezbiterium wykonano kamienny próg¹⁹. W 1899 r. w całym wnętrzu wykonana została nowa, dekoracyjna posadzka z glazurowanych płytek ceramicznych. Oba wejścia połączył pas z prostokątnych płyt kamiennych²⁰.

Posadzka kaplicy przetrwała II wojnę światową i jest zachowana do dziś.

Pokrywa zejścia do krypty

Kamienna płyta z czterema kolistymi uchwytami, znajdująca się pomiędzy nagrobkami Altenburga i Plauena, widoczna jest na najstarszych fotografiach wnętrza kaplicy²¹ (il. 1). Pomimo opisywanych wcze-

9. B. Schmid, *Schloss Marienburg in Preussen*, Berlin 1925, s. 50.

10. K. J. Bachem, op. cit., s. 34; L. Rogalski, op. cit., s. 489.

11. B. Schmid, op. cit., s. 51.

12. P. Panske, op. cit., s. 168; P. G. Thielen, op. cit., s. 151; L. Rogalski, op. cit., s. 112-113; W. Ziesemer, *Das Grosse Amterbuch des Deutschen Ordens*, Danzig 1921, Register s. 775-827.

13. B. Schmid, op. cit., s. 51.

14. „Centralblatt der Bauverwaltung”, Jhg. III, 1883, s. 455-456, AP I/63a. 167/1, 186, 187, *Marienburg Baujahr* (dalej MBj), 1882-1885, s. 18. Por. C. Steinbrecht, *Hochmeister-Grabsteine in Preussen* (w:)

Altpreussische Monatschrift, II, Königsberg 1915, s. 90.

15. MBj 1899, s. 28.

16. MBj 1901, s. 7-9; H. Boockmann, *Der Deutsche Orden. Zwölf Kapitel aus seiner Geschichte*, München 1989, fot. 3.

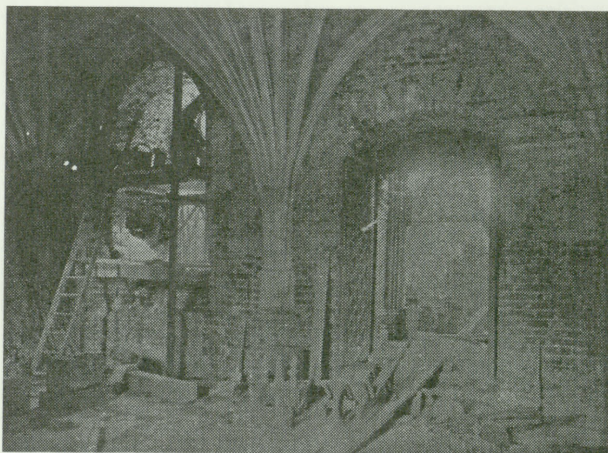
17. B. Schmid, *Das Schloss Marienburg* (w:) *Neues Marienburger Heimatbuch*, red. R. Zacharias, Herford 1967, s. 278, 280.

18. MBj 1882-1885, s. 18.

19. AP I/63a. 187; MBj 1895, s. 17.

20. MBj 1899, s. 28, 29.

21. MBj 1882-1885, s. 18; 1895, s. 17.

3. Prace budowlane w 1895 r.
3. Construction works in 1895

śniej prac przy posadzce, zawsze pozostawiano ją na miejscu.

W chwili obecnej jej destrukcja znajduje się we wnętrzu krypty. Stan zachowania nie pozwala jednoznacznie rozstrzygnąć czy był to obiekt średniowieczny.

Arkadki przyścienne w prezbiterium

Arkadki pochodzą z czasów budowy kaplicy, tj. z około 1335 r. Wykonane ze sztucznego kamienia, zdobione są m.in. rzeźbionymi główkami²². Dekoracje te w 1899 r. zostały poddane konserwacji, w czasie której pokryto je polichromią. Prawdopodobnie dokonał tego malarz Paul Klinka z Berlina²³.

W 1945 r. arkadki przyścienne zostały poważnie uszkodzone. Obecnie część z nich znajduje się na swoich dawnych miejscach. Jeden fragment eksponowany jest w lapidarium na tarasie północnym Zamku Wysokiego. Kilka dalszych znajduje się w magazynach detalu architektonicznego²⁴.

Polichromie sklepienia i ścian

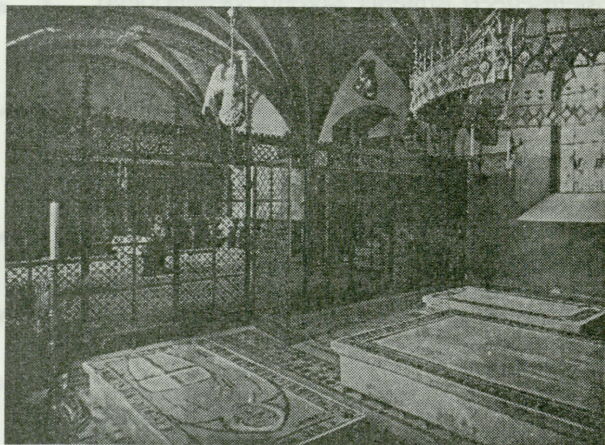
Dostępne źródła nie podają informacji na temat średniowiecznych polichromii. Zapewne dlatego już w czasie pierwszych prac konserwatorskich, po naprawie sklepienia w 1882 r., wykonano na nim próbne malowidła²⁵. Zgodnie z wieloma znanymi średniowiecznymi przykładami pomalowano żebra sklepienne w poprzeczne i skośne pasy²⁶.

W 1895 r. zabiłkowano je. Cztery lata później Paul Klinka pomalował żebra na nowo²⁷. Powtórzył

on poprzednią koncepcję, nieznacznie ją modyfikując. Jedynie we wnęce ołtarzowej żebra zostały pomalowane we wzdłużne pasy.

Klinka pokrył także ściany kaplicy skromnym ornamentem²⁸. Powyżej wsporników sklepiennych biegł (powtarzany z szablonu) wąski pas zawierający stylizowane liście winnej latorośli i dwanaście zacheuszaków. Poniżej tej dekoracji ściany zostały pomalowane na ciemny, zielonkawy kolor, powyżej pozostawiono naturalną barwę tynku.

Z okazji pięćsetnej rocznicy bitwy pod Grunwaldem w kaplicy odbywały się skromne uroczystości. W ich trakcie delegacje ze Szwabii, Saksonii i Turynгии złożyły wieńca na płycie nagrobnej Heinricha von Plauen²⁹. Z rocznicą tą związane były także ostatnie prace nad wystrojem malarskim wnętrza. Zimą 1910/1911 r. prof. Hermann Schaper z Hanoweru na zlecenie Zarządu Odbudowy Zamku odbył podróż do północnych Włoch. Udał się m.in. do Werony gdzie zapoznał się z polichromią Altichierogo da Zevio (ok. 1320-1385) powstałą około 1380 r. w kościele św. Anastazji³⁰. Wzorując się na tym dziele na początku maja 1911 r. stworzył projekt polichromii na ścianę zachodnią kaplicy³¹. Jego niespodziewana śmierć w połowie czerwca tego roku spowodowała, że wykonania malowidła podjął się uczeń mistrza — Friedrich Schwarting. Pracował przez cały 1912 r., a w 1915 r. wykonał pewne uzupełnienia³². Zgodnie z ideą Schapera powstało monumentalne malowidło przedstawiające hołd składany Madonnie z Dzieciątkiem

4. Fragment prezbiterium. Na pierwszym planie widoczne płyty nagrobne wielkich mistrzów. Fot. 1901 r.

4. Fragment of the presbytery. In the forefront tombstones of the Grand Masters. Photograph from 1901

22. Karty inwentarzowe kolekcji detalu architektonicznego Muzeum Zamkowego w Malborku, sygn. MZM/DA/130, 721.

23. *Geschäftsbericht des Vorstandes des Vereins für die Herstellung und Ausschöckung der Marienburg* (dalej Gb), 1896-1899, Danzig 1899, s. 4, MBj 1899, s. 29.

24. Na tarasie eksponowany jest detal MZM/DA/130. W magazynach znajdują się: MZM/DA/721 oraz jedenaście nie zinwentaryzowanych fragmentów.

25. MBj 1882-1885, s. 18.

26. C. Steinbrecht, *Schloss Lochstedt und seine Malereien*, Berlin 1910.

27. MBj 1895, s. 15-17; Gb 1896-1899, Danzig 1899, s. 4; MBj 1899,

s. 28, 29.

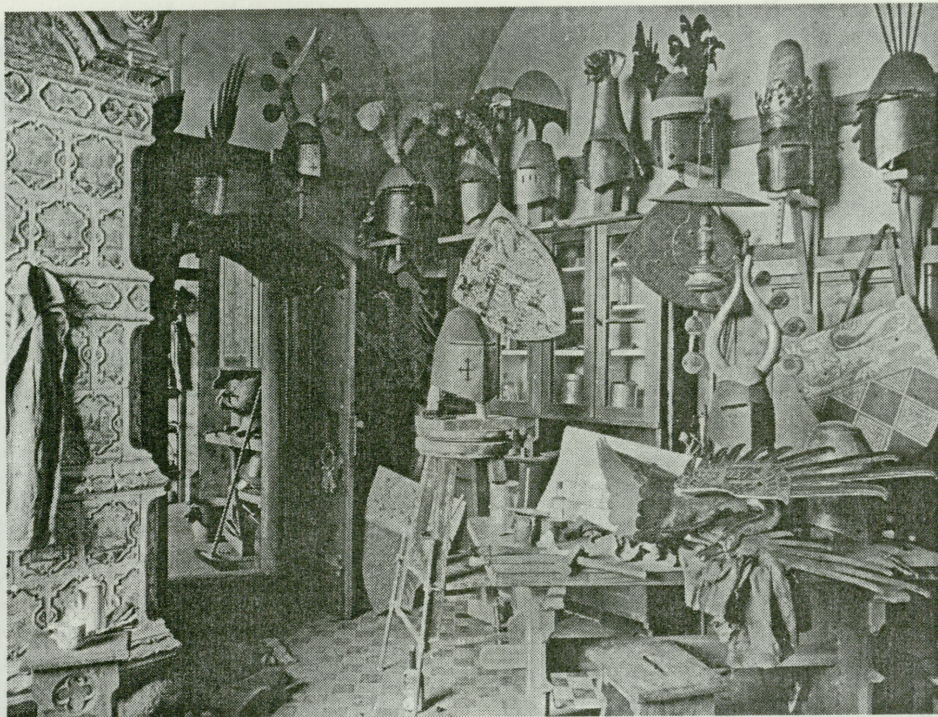
28. Tamże.

29. MBj 1910, s. 3.

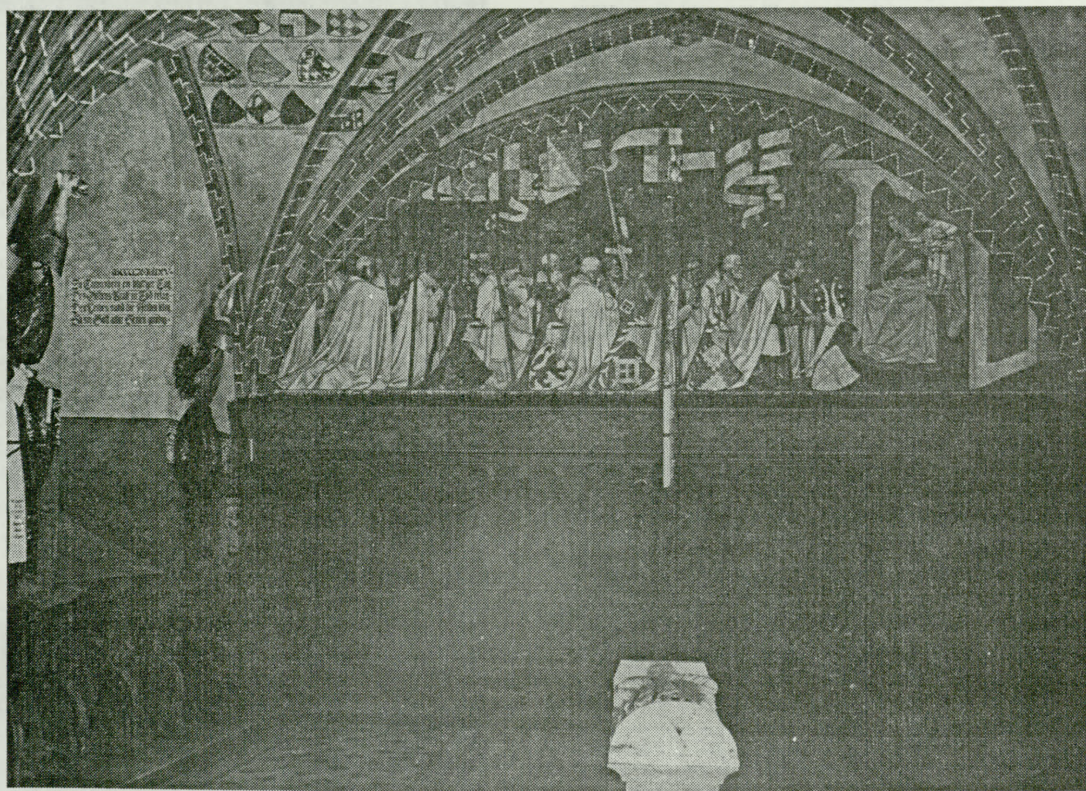
30. B. Schmid, *Die Wiederherstellung der Marienburg der Marienburg*, Königsberg 1934, s. 45, *Pittura Italiana, Primo volume: Medioevo, Romanico et Gotico*, Milano 1959, s. 176, fot. na s. 178; U. Thieme, F. Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Band I, Leipzig 1908, s. 351-352.

31. MBj 1911, s. 4-7; MZM/DH/767.

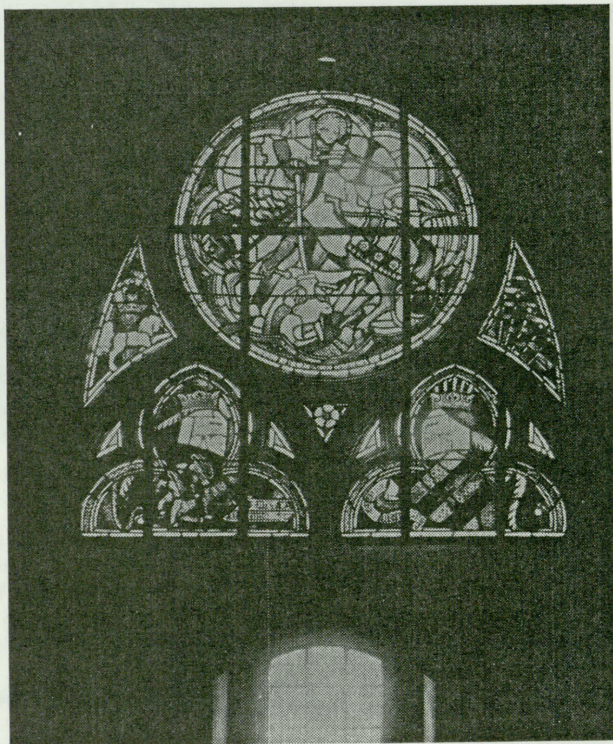
32. B. Pawelcik, *Marienburg*, Berlin 1930, s. 51, 52; B. Schmid, *Die Wiederherstellung...*, s. 45.

5. Warsztat malarski Paula Klinki. Fot. 1904. r.
5. The studio of Paul Klinka. Photograph from 1904

6. Część zachodnia kaplicy. Widoczne m.in. stalle, grób symboliczny, polichromia F. Schwartinga oraz dwa zawieszone herby wielkich mistrzów. Fot. 1911 r.
6. Western part of the chapel with i. a. stalls, symbolic tomb, polychromy by F. Schwarting and two suspended coats of arms of the Grand Masters. Photograph from 1911

7. Witraż okna wschodniego kaplicy. Fot. 1898 r.
7. Stained glass east window of the chapel. Photograph from 1898

przez dostojników zakonnych poległych pod Grunwaldem. Dzieło to nawiązywało do swego włoskiego pierwowzoru, przedstawiającego Adorację Madonny przez rodzinę Cavalli, przede wszystkim poprzez sposób potraktowania postaci Marii i rycerzy. W obu przypadkach Madonna siedziała na tronie, trzymając na kolanach Dzieciątka wyciągające ręce ku klęczącemu rycerzom, polecanym przez swoich patronów.

Dodać należy, że przed wykonaniem malborskiej polichromii w 1895 r. zamurowano i zatynkowano niewielki otwór, jaki znajdował się z lewej strony zachodniej ściany kaplicy³³. Był to prawdopodobnie relikwiarz strzelniczy znajdującej się w przyziemiu zewnętrznej elewacji zamku przed 1309 r. Bliźniacze do niego otwory znajdują się do dziś w elewacji wschodniej Zamku Wysokiego, ponad jej kamiennym cokołem.

Z rocznicą bitwy grunwaldzkiej związane były także:

— inskrypcja na prawym ościeżu okna południowo-zachodniego wykonana w 1911 r. Jej treść ułożył pastor dr Max Steinbrecht, brat Konrada³⁴. Brzmi ona: „*Zu Tannenberg, ein blutger Tag, Des Ordens Kraft zu Tod erlag, Des Leibes sind die Helden ledig, So sei Gott Aller Seelen gnädig!*” (Pod Grunwaldem, dzień krwawy, poniosła śmierć Zakonu siła i bohaterów z ciałą wyzwoliła, Boże, bądź wszystkim duszom łaskawy !).

— polichromie w narożu południowo-zachodnim sklepienia. Pojawiły się również w 1911 r. i przedstawiały podpisane tarcze z herbami rodzinnymi komturów poległych pod Grunwaldem³⁵. Znajdowały się tu godła następujących rycerzy: Garade von Prinzenau, Wilhelma von Rosenberg, Nicolausa von Melyn, Arnolda von Baden, Nicolausa von Viltz, Baldewina Stala, Eberharda von Eppenburg, Marquarda von Salzburg, Burharda von Wobeke, Wilhelma von Helfenstein, Sigmunga von Ramungen, Gottfrieda von Hatzfeld, Johanna Grafa von Sayn, Heinricha von Schwelborn, Matthiasa von Bebern, Friedricha von Wenden.

Wszystkie opisane wyżej polichromie zostały zniszczone w 1945 r.

Zworniki

Sklepienie kaplicy św. Anny ozdobił zespół gotyckich zworników. Pod koniec XIX w. poddano je pierwszej, gruntownej konserwacji³⁶. W marcu 1945 r. runęło prawie całe sklepienie. Poza nielicznymi wyjątkami interesujące nas obiekty zachowały się. Pomimo to, odtworzenie ich pierwotnego układu nastęczało znaczne trudności. W literaturze przedmiotu znaleźć można wiarygodne informacje jedynie na temat motywów zdobniczych nawę główną³⁷. Były to:

— przeszło zachodnie: krzyż zakonny i cztery zwierzęta fantastyczne

— przeszło środkowe: Imago Christi i cztery symbole ewangelistów

— przeszło wschodnie: św. Anna Samotrzcę i osiem różnych motywów zwierzęcych i roślinnych.

Pisząc o układzie zworników we wnęce ołtarzowej porządkowano na ogólnym stwierdzeniu, że przedstawiały one Agnus Dei i symbole ewangelistów. Dopiero badania własne autora doprowadziły do ustalenia ich położenia i wmurowania w odbudowane w czerwcu 1994 r. sklepienie. W ten sposób wróciły na swoje miejsca ostatnie ze zworników konstrukcyjnych. Pozostałe (tarcza z krzyżem, Imago Christi, św. Anna Samotrzcę) wstawiono już w 1981 r. Obiekty podwieszane czekają w magazynach Muzeum na końcowy etap prac we wnętrzu kaplicy — tynkowanie ścian i sklepienia. Układ wszystkich zworników jest przedstawiony na rysunku (il. 12).

Witraże

W kaplicy św. Anny nie zachowały się witraże średniowieczne. W pierwszej połowie XIX w. artysta malborski Nauditt wykonał we wschodnim oknie oszklenie przedstawiające siedzącą na tronie św. Annę i stojącą obok NMP³⁸. Forma dzieła utrzymana była w duchu prac z czasów tzw. romantycznej odbudowy zamku³⁹. Powyższa scena wypełniała cały ostrołukowy otwór okienny, który nie był urozmai-

33. MBj 1895, s. 16.

34. MBj 1911, s. 3.

35. Tamże.

36. MBj 1895, s. 16-17.

37. B. Jakubowska, *Malborska Summa Theologica* (w.): *Studia z historii sztuki Gdańska i Pomorza*, Warszawa 1992, s. 226-234; T. Jurkowlanec, *Gotycka rzeźba architektoniczna w Prusach*,

Warszawa 1989, s. 178-179.

38. MBj 1882-1885, s. 18; Marschall, *Das hohe oder rechte Haus der Marienburg*, Marienburg 1877, s. 77.

39. Np. witraże w Pałacu Wielkich Mistrzów lub Wielkim Refektarzu wykonane w latach dwudziestych XIX w. Por. MBj 1901, s. 28 i 1902, s. 21.

8. Witraż okna północno-wschodniego. Fot. 1898 r.
8. Stained glass north-east window. Photograph from 1898

cony żadnym maswerkiem. Element taki pojawił się dopiero w 1895 r. i zapewne było to dzieło B. Schöneiseiffera z Marburga, który w tym samym czasie odkuł dekoracyjny wieniec szczytów i pinakli na gzymsie między kaplicą a kościołem NMP⁴⁰. Wspomniany maswerk został zniszczony w 1945 r. Na jego miejscu znajduje się niezbyt udana kopia z 1978 r.⁴¹

W 1898 r. artysta hanowerski Franz Lauterbach wykonał i wstawił w pięciu oknach kaplicy nowe witraże według projektów prof. Hermanna Schapera⁴². Przedstawiały one następujące motywy:

1. Okno wschodnie: św. Jerzy walczący ze smokiem oraz herby wielkich mistrzów — Luthera von Braunschwig i Dietricha von Altenburg, a więc fundatora i ostatniego budowniczego kaplicy (il. 7).

W pozostałych oknach wyobrażone były anioły trzymające „*oręż wiary chrześcijańskiej*”, przedstawiony zgodnie z zasadami poety zakonnego Jeroschina i będący jego interpretacją Listu św. Pawła do Efezjan (6,11-17)⁴³.

2. Okno północno-zachodnie: ucieczka do Egiptu (w szczycie okna), anioł ze strzałą od łuku, anioł z mieczem lub tarczą zakonną, anioł z okrągłą tarczą, anioł z mieczem lub tarczą zakonną⁴⁴.

3. Okno północno-wschodnie: anioł z łukiem i kołczanem, anioł z szyszakiem (il. 8).

4. Okno południowo-wschodnie: anioł z procą, anioł z bełtem od kuszy.

5. Okno południowo-zachodnie: anioł z hełmem garnkowym, anioł z włócznią.

Wszystkim przedstawieniom towarzyszyły inskrypcje — fragmenty dzieł Jeroschina dotyczące „*broni duchowych*”.

Witraże Lauterbacha, z wyjątkiem okna wschodniego, szczęśliwie przetrwały II wojnę światową. Obecnie znajdują się w malborskim kościele św. Jana. Zgromadzone w dwu oknach północno-wschodniego naroża świątyni, tworzą tam co prawda barwny, lecz wyrwany z pierwotnego kontekstu element.

We wnęce ołtarzowej, poniżej wspomnianego okna z wyobrażeniem św. Jerzego, znajduje się mały otwór zamknięty łukiem odcinkowym. Okienko to nigdy nie było opatrzone witrażem. Przeszkłone zwykłym białym szkłem, podzielone było szprosami na dziewięć równych kwater⁴⁵.

Krata wewnątrz kaplicy

W 1901 r. mistrz ślusarski Reinhold Guth z Malborka wykonał wielką, ozdobną kratę dzielącą wnętrze kaplicy⁴⁶ (il. 10). Umieszczona tuż przed płytami nagrobnymi, na kamiennym progu posadzki, oddzielała prezbiterium z ołtarzem głównym i wspomnianymi płytami od nawy z ołtarzami bocznymi. Dostęp do nawy możliwy był z obu tarasów Zamku Wysokiego (północnego i wschodniego). Ta część kaplicy

40. MBj 1895, s. 4-6, 17; MZM/DH/790.

41. AlbMZM 1977/78, s. 42, 43.

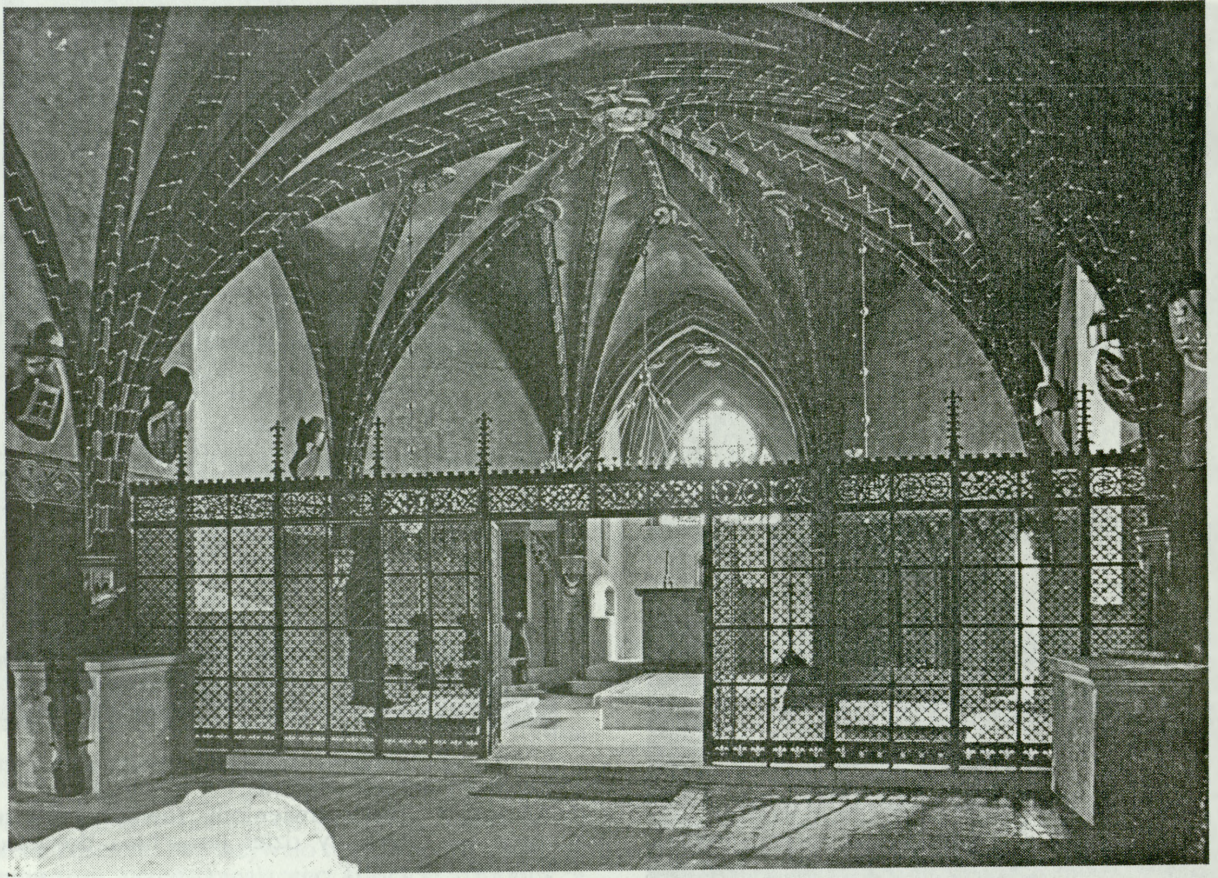
42. MBj 1898, s. 17-20.

43. MBj 1898, s. 17.

44. Ze względu na brak dokumentacji fotograficznej dokładne umiejscowienie tych motywów nastęrcza poważne trudności.

45. MBj 1882-1885, s. 18; MBj 1898, s. 20.

46. MBj 1901, s. 6-9.

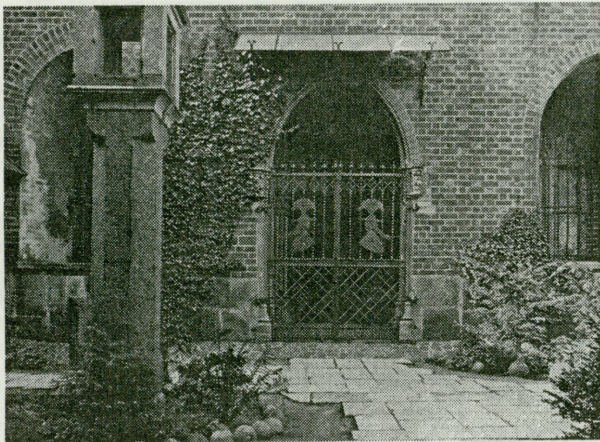
9. Część wschodnia kaplicy. Widoczne m.in. polichromie żeber sklepiennych, stalle w prezbiterium oraz ołtarze (przy północnym — skarbonka). Fot. 1901 r.

9. Eastern part of the chapel with i. a. polychromies of the vault ribs, stalls in the presbitery and alters (money collecting box next to the north altar). Photograph from 1901

10. Wnętrze warsztatu ślusarskiego Reinholda Gutha w czasie prac nad kratką do kaplicy Św. Anny. Fot. 1901 r.

10. Interior of the locksmith workshop of Reinhold Guth during work on the lattice for the St. Anne chapel. Photograph from 1901

11. Portal północny kaplicy, ozdobiony kratą z herbami wielkich mistrzów. Fot. 1911 r.

11. North portal of the chapel, decorated with coats of arms of the Grand Masters. Photograph from 1911

była zapewne najczęściej odwiedzana przez turystów. Prześwity kraty umożliwiły wgląd do prezbiterium, zaś wejście do niego — również ażurowe, dwuskrzydłowe drzwi z zamkiem. W ten sposób chronione były znajdujące się tam najcenniejsze zabytki.

Resztki zniszczonej w 1945 r. kraty znajdują się w Muzeum Zamkowym.

Ołtarz główny

W kaplicy zachowała się prawdopodobnie średniowieczna, murowana mensa ołtarzowa nakryta kamienną płytą. Odświeżona i uzupełniona o drobne ubytki stała pusta. Czasami dekorowano ją stawiając różnorakie świeczniki, np. barokowe, jak ten widoczny na zdjęciu z 1901 r.⁴⁷ (il. 9).

W 1904 r. umieszczono na niej drewniany tryptyk. Była to predella ołtarza z Wedesbüttel powstałego na początku XVI w. w kręgu twórców z Hildesheim i подарowanego zamkowi w 1902 r. przez barona Wilhelma Grotego. Nastawę umieszczono w kościele zamkowym NMP. Predella była skrzynią szerokości 140 cm i wysokości 73 cm. Wewnątrz niej, pod pięcioma maswerkowymi arkadkami w kształcie osłego grzbietu, znajdowały się rzeźby. Były to: w środku św. Anna Samotrzec, na lewo od niej ukoronowana święta oraz niezidentyfikowany św. biskup, na prawo św. Małgorzata i św. Antoni Pustelnik. Dębowe skrzydła pierwotnie nie były malowane. Dopiero w 1903 r. malarz Artur Fahlberg wykonał na ich wewnętrznych stronach dwie sceny — św. Jerzego zabijającego smoka i Nawiedzenie św. Elżbiety, na zewnątrz natomiast — herby (prawdopodobnie barona Grotego)⁴⁸.

Zabytek ten został poważnie uszkodzony w czasie ostatniej wojny. Rzeźby eksponowane są obecnie na

wystawie na Zamku Wysokim, jedno ze skrzydeł znajduje się w magazynie rzeźby⁴⁹. Zniszczeniu uległa też mensa ołtarza.

Ołtarze boczne

Murowane mensy dwu ołtarzy bocznych pojawiły się w kaplicy dopiero w 1895 r.⁵⁰ Być może ich kamienne płyty wyszły spod ręki wspomnianego wcześniej B. Schönesseifferra. W 1901 r. do ołtarza północnego, od strony wejścia, przytwierdzono drewnianą skarbonkę w kształcie profilowanego słupa⁵¹. Zniszczenia (zbutwienie) jego dolnej części wskazują, że pierwotnie był on wkopany w ziemię. Całość od góry zamknięta była pokrywą z masywną kłódką (il. 9).

Obydwa obiekty (poza skarbonką) szczęśliwie i bez większych ubytków przetrwały II wojnę światową.

Świeczniki

Wnętrze kaplicy oświetlały cztery neogotyckie świeczniki. W 1898 r. wykonano, a rok później zamontowano na ścianie zachodniej długi, ozdobny wysięgnik w formie trójkąta. Zwisiał z niego uchwyt na jedną, wielką świecę⁵². W tym samym czasie wykonano i zawieszono w prezbiterium dwa świeczniki w kształcie kłęzących aniołów trzymających długie świece⁵³. Te niewielkie źródła światła z pewnością nie rozjaśniały wystarczająco wnętrza kaplicy. Toteż w 1901 r. pojawił się w niej wielki, kołowy świecznik na 50 świec. Zawisł w prezbiterium, ponad płytami nagrobnymi. Była to wykonana w brązie kopia oryginału znajdującego się w katedrze w Münster. Odlał go tamtejszy giser Pottloff⁵⁴ (il. 4).

Za wyjątkiem jednej figurki anioła wszystkie opisane wyżej obiekty przepadły w czasie wojny lub bezpośrednio po niej.

Tarcze herbowe

W celu upamiętnienia pochowanych w kaplicy dostojników krzyżackich, zdecydowano się wykonać i zawiesić na ścianach ich herby rodzinne. W 1899 r. Paul Klinka namalował jedenaście tarcz herbowych wielkich mistrzów⁵⁵. Dwa lata później malborski ślusarz Emil Jantzen odkuł ich uzupełnienia — hełmy, klejnoty i labry. Po wymalowaniu ich przez Klinkę, cały zespół zawieszono w kaplicy⁵⁶. Zamocowano je obok okien i nad portalem północnym, według następującej kolejności:

ściana północna (od zachodu)

1. Dietrich von Altenburg
2. Heinrich von Dusemer
3. Winrich von Kniprode
4. Konrad von Wallenrode

47. Marschall, op. cit., s. 77; MBj 1901, s. 7, 9.

48. Gb 1902-1905, Danzig 1905, s. 5; Gb 1926-1927, Berlin 1927, s. 11, fot. 12.

49. Św. Anna Samotrzec — sygn. MZM/Rz/33, św. Małgorzata — MZM/Rz/11, św. Antoni — MZM/Rz/63, św. biskup — MZM/Rz/34, nieznaną świętą — MZM/Rz/64.

50. MBj 1895, s. 16, 17.

51. MBj 1901, s. 7-9.

52. MBj 1898, s. 13; MBj 1899, s. 28.

53. MBj 1898, s. 13; MBj 1899, s. 29.

54. MBj 1901, s. 7-9; Gb 1899-1902, Danzig 1902, s. 4. W 1902 r., z okazji uroczystości poświęcenia kościoła NMP przeniesiono go na krótko do tego wnętrza, por. MBj 1902, s. 31.

55. MBj 1899, s. 29; Gb 1899-1902, Danzig 1902, s. 5.

56. MBj 1901, s. 7-9; Gb 1902-1905, Danzig 1905, s. 8.

5. Konrad von Rotenstein
6. Konrad von Jungingen
- ściana południowa** (od wschodu)
7. Ulrich von Jungingen
8. Heinrich von Plauen
9. Michael Kuchmeister von Sternberg
10. Paul von Russdorf
11. Konrad von Erlichshausen

Większości herbów towarzyszyły, umieszczone poniżej, świeczniki przyściennie na jedną świecę. Wyjątek stanowił herb Winricha von Kniprode (umieszczenie go ponad portalem wykluczało możliwość zamocowania poniżej świecznika)⁵⁷.

Cały zespół przypadł w czasie wojny lub bezpośrednio po niej. O miejscu zawieszenia herbów świadczą dziś tkwiące w ścianach, częściowo zniszczone haki.

Stalle

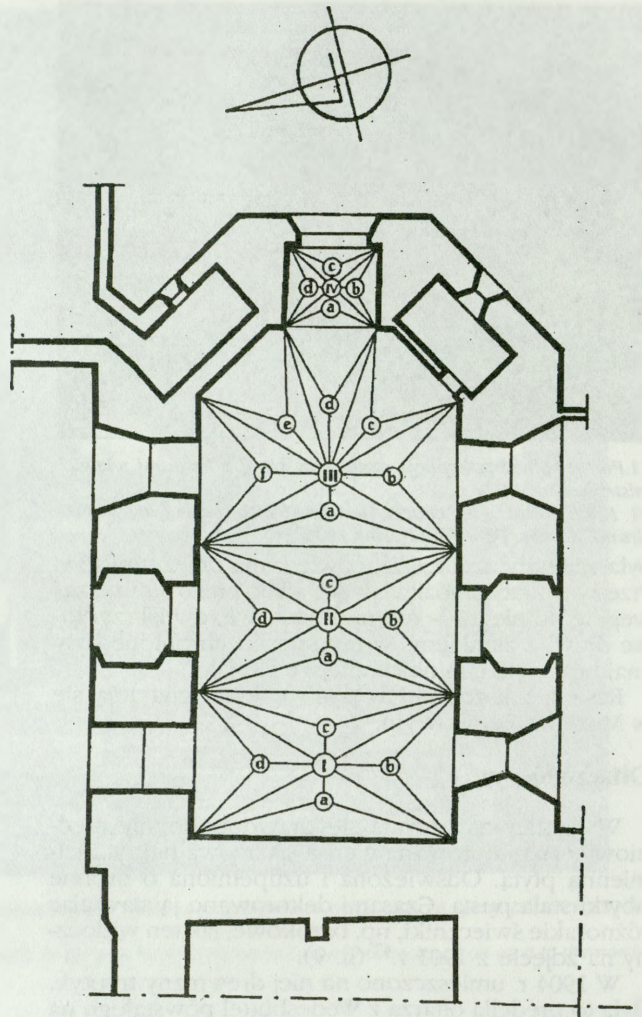
W kaplicy nie zachowały się żadne pozostałości średniowiecznych stalli lub ław. W 1899 r. wykonano i wstawiono do zachodniej części nawy zespół siedzisk⁵⁸. Przy ścianie zachodniej było ich dwanaście, przy południowej i północnej po sześć. Wykazywały one duże podobieństwo do stalli z kościoła NMP — obiektów częściowo średniowiecznych, a w dużej mierze uzupełnianych przez elbląskiego stolarza Johanna Müllera w latach 1891-1892⁵⁹. Fakty te pozwalają przypuszczać, że autorem ław w kaplicy św. Anny był także Müller — w dalszym ciągu bardzo aktywny przy odbudowie zamku⁶⁰. W 1901 r. przyozdobił siedziska przy ścianie zachodniej wysokim zapleckiem. Wieńczył go m.in. szeroki fryz z płaskorzeźbionym ornamentem roślinnym. Do siedzisk przy ścianach południowej i północnej dodano natomiast wysokie ścianki boczne z bogatą dekoracją figuralno-architektoniczną⁶¹.

W tymże czasie przy ścianie północno-wschodniej prezbiterium pojawiły się niewielkie, trzysiedziskowe stalle z baldachimem i płaskorzeźbionymi zapleckami⁶². Sposób ukształtowania ich siedzisk nawiązywał do ław przy ścianie zachodniej. Sądzić można, że ich autorem również mógł być Müller.

Opisane stalle i ławy uległy zniszczeniu w czasie walk o zamek w 1945 r. Jedynie niewielkie fragmenty znajdują się w magazynach Muzeum.

Drzwi do zakrystii

Po południowej stronie prezbiterium znajduje się mała zakrystia z wejściem od kaplicy. Prawdopodobnie w latach siedemdziesiątych XIX w. została ona zamknięta drzwiami otwieranymi do jej wnętrza. Były one ozdobione podobnie jak powstałe w tymże czasie bramy w portalach głównych kaplicy⁶³.

12. Kaplica św. Anny. Układ zworników sklepiennych z ok. 1335 r. I — krzyż zakonny, a — hybryda (?), b — hybryda (?), c — hybryda (?) d — hybryda (?); II — Imago Christi, a — wół, b — orzeł, c — anioł, d — lew; III — Św. Anna Samotrzec, a — gołębicą, b — motyw roślinny, c — hybryda — lokusta, d — pelikan, e — hybryda, f — kłos; IV — Agnus Dei, a — anioł, b — wół, c — orzeł, d — lew. Oprac. i rys. R. Rząd

12. The St. Anne chapel, pattern of vault keystones from ca 1335: I — monastic cross, a — hybrid (?), b — hybrid (?), c — hybrid (?), d — hybrid (?); II — Imago Christi, a — ox, b — eagle, c — angel, d — lion; III — St. Anna, a — dove, b — plant motif, c — hybrid — locust, d — pelican, e — hybrid, f — ear of grain; IV — Agnus Dei, a — angel, b — ox, c — eagle, d — lion. Prep. and drawing by R. Rząd

57. MBj 1901, s. 8, 9.

58. MBj 1899, s. 28.

59. MBj 1891, s. 1; MBj 1892, s. 1, 4.

60. Świadczy o tym szereg jego prac. M. in. stalle w Kapitułarzu (Gb 1899-1902, Danzig 1902, s. 5), w kaplicy św. Bartłomieja (MBj

1906, s. 14), stoły w jadalni Konwentu (MBj 1894, s. 35).

61. MBj 1901, s. 8, 9; 1904, s. 11; MZM/DH/744/18.

62. MBj 1901, s. 7, 9; MZM/DH/684/42.

63. Inwentaryzacja kaplicy z 1877 roku, sygn. MZM/DH/716/8; MBj 1882-1885, s. 17, 18.

W 1899 r. wykonano nowe drzwi. Pozbawione płycin, złożone z kilku gładkich desek, ozdobione były jedynie długimi zawiasami zakończonymi stylizowanym trójliściem. Zamykano je przy pomocy dużego zamka skrzynkowego, typowego dla wielu rekonstruowanych wówczas drzwi⁶⁴. W czasie ostatniej wojny uległy one zniszczeniu.

Inwentaryzacja kaplicy w 1877 r. ujawniła istnienie po północnej stronie prezbiterium niewielkiego pomieszczenia w grubości muru. Dostęp do niego był możliwy jedynie z zewnątrz kaplicy, od strony Domku Dzwonnika⁶⁵. Prawdopodobnie na początku lat osiemdziesiątych XIX w. wykuto przejście z kaplicy do tego wnętrza. Sytuacja taka nie trwała jednak długo, bo już w 1895 r. otwór zamurowano i zatynkowano, uniemożliwiając tym samym dojście z wieży Kleszej i Domku Dzwonnika bezpośrednio do prezbiterium⁶⁶.

Bramy portali głównych

Dwuskrzydłowe bramy portalu północnego i południowego pochodzą prawdopodobnie z lat siedemdziesiątych XIX w.⁶⁷. Przetwały II wojnę światową, a po jej zakończeniu poddane zostały konserwacji⁶⁸. Wydaje się, że była ona przeprowadzona dość nieudolnie. W chwili obecnej zawiasy nie znajdują się na swoich pierwotnych miejscach, w związku z czym poszczególne skrzydła wiszą na różnych wysokościach i nie domykają się.

Kraty w portalach

Przy zewnętrznych ościeżach portali kaplicy św. Anny zachowały się, prawdopodobnie średniowieczne, masywne haki żelazne. W 1896 r. malborski ślusarz Reinhold Guth wykonał i zamontował na nich ozdobne kraty zamykające wnęki portalowe⁶⁹. Każda z nich składała się z dwu otwieranych na zewnątrz skrzydeł, na których umieszczono herby zakonne i inskrypcje. Portal północny (il. 11) zdobiły kute w blasze żelaznej herby urzędowe wielkich mistrzów oraz biegnący środkiem napis minuskułą gotycką:

skrzydło lewe — „*Der meistere up lac hi begraben*”

skrzydło prawe — „*Die seien sind zu Got erbaben*”

Na kracie portalu południowego widniały herby z krzyżem w kształcie litery T oraz napis:

skrzydło lewe — „*Der a(...)*”

skrzydło prawe — „*So krist von tode uferstand*”.

Kraty, z wyjątkiem lewego skrzydła z portalu południowego, przetrwały wojnę. Zerwano z nich większość herbów, uszkodzeniu uległy także ozdoby zwieńczenia w postaci stylizowanych pąków.

Opisane dekoracje kaplicy św. Anny, pochodzące z przełomu XIX i XX w. zgodnie z intencjami ich twórców nawiązywały do średniowiecznego charakteru obiektu — kaplicy grobowej wielkich mistrzów Zakonu Niemieckiego. Jako takie wnętrze wykorzystano ją tak-

że 7-8 lipca 1923 r. w czasie uroczystości pogrzebowych Konrada Steinbrechta (trumnę ze zwłokami wystawiono na płycie nagrobnej Dietricha von Altenburg).

Aktualne prace konserwatorsko-budowlane w kaplicy (uzupełnienia detalu rzeźbiarskiego portali, zakończenie odbudowy sklepień) stwarzają znakomitą okazję do opracowania odpowiedniej koncepcji wystroju wnętrza. Sądzić należy, że warto w niej uwzględnić wspomniany pierwotny charakter obiektu. Służyła by temu konserwacja, a w niektórych przypadkach rekonstrukcja wyposażenia z przełomu XIX i XX w. Z pewnością winny wrócić na swoje miejsca podwieszane zworniki sklepienne. Z powyższymi działaniami wiąże się także problem odtworzenia częściowo zachowanych polichromii żeber. Godny uwagi jest też pomysł eksponowania na ścianie zachodniej oryginalnego projektu malowidła przedstawiającego Adorację Madonny przez dostojników zakonnych poległych pod Grunwaldem. Projekt ów, wykonany w skali 1: 1, po odpowiedniej konserwacji mógłby zostać umieszczony (ze stosowanym zabezpieczeniem) na miejscu zniszczonej polichromii. W ten sposób w ekspozycji znalazłby się cenny zabytek, a ponadto ocalony zostałby fragment średniowiecznego lica muru z końca XIII w.

Kolejnymi ważnymi posunięciami w ramach rekonstrukcji wnętrza kaplicy winny być:

1. Odbudowa murowanego stołu ołtarza głównego (kamienna mensa jest zachowana do dziś),

2. Rewindykacja z malborskiego kościoła św. Jana zespołu witraży. W oknie wschodnim, po wymianie wadliwego maswerku, winna znaleźć się kopia niezachowanego witraża z 1898 r. Przemawiają za tym przede wszystkim jego wspomniane wcześniej wartości dydaktyczno-historyczne,

3. Scalenie i umieszczenie na pierwotnym miejscu, kamiennej pokrywy zejścia do krypty grzebalnej,

4. Częściowa rekonstrukcja arkadek przyściennych w prezbiterium,

5. Konserwacja i właściwe rozmieszczenie skrzydeł bramnych w portalach. Wejście do zakrystii należy zaopatrzyć w drzwi wykonane na wzór oryginału z 1899 r.,

6. Konserwacja i uzupełnienia krat portali. Obiekty te przyozdobione na nowo tarczami z herbami zakonnymi stanowiąc będą znakomity przykład rzemiosła artystycznego z końca XIX w.

Powyższe działania powinny być połączone z pracami porządkowymi: oczyszczeniem kruchty grzebalnej, uzupełnieniem fragmentów posadzki, etc. Usunięcie tymczasowego, drewnianego pomostu łączącego oba wejścia, poprzez „podwyższenie” wnętrza przywróci mu jego pierwotną skalę. Dla doraźnych potrzeb oba portale może połączyć składana, metalowa kładka.

Kaplica św. Anny odbudowana wysiłkiem konserwatorów i rzemieślników z przełomu XIX i XX w. była jednym z najciekawszych miejsc na zamku. Dziś ma szansę stać się jedną z jego atrakcji.

64. MBj 1899, s. 29; 1910, s. 3. Por. zamek w drzwiach do pomieszczenia na trzeciej kondygnacji wieży Kleszej wykonany w 1898 r.

65. MZM/DH/716/8.

66. MBj 1882-1885, s. 18; 1895, s. 17.

67. Por. przekrój podłużny kaplicy z 1877 roku, sygn.

MZM/DH/716/4, MBj 1882-1885, s. 17.

68. Wg informacji uzyskanej w 1986 r. od ówczesnego kierownika Działu Historii Zamku mgr M. Mierzwińskiego. Po wyżej wymienionych pracach nie pozostawiono żadnej dokumentacji.

69. MBj 1896, s. 15; 1911, s. 1.

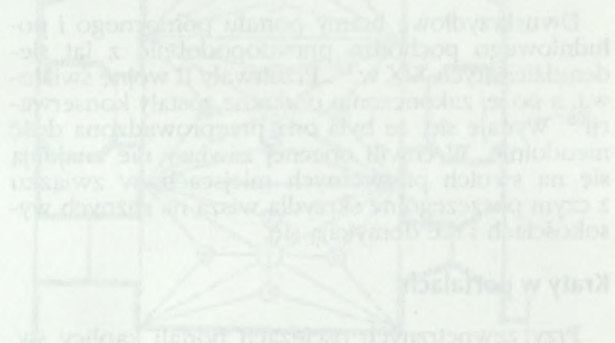
The St. Anne Chapel in the High Castle in Malbork — an Outline History of Reconstruction at the Turn of the Nineteenth Century

The St. Anne Chapel was built during the enlargement of the High Castle in 1334-1344. From the moment of its erection it was treated as the burial site of the Grand Masters of the Teutonic Knights Order — eleven highest monastic dignitaries were buried here. From 1457 it probably no longer fulfilled religious functions and as a result was slowly forgotten.

In the 1895-1912 period conservation of the chapel was conducted under the supervision of Konrad Steinbrecht, an architect. In accordance with his conceptions, the interior was re-Gothicised and turned into a mausoleum commemorating the men buried there. This purpose was served by numerous decorations i. a. coats of arms hung on the walls, a polychromy depicting homage made to the Virgin and Child by monastic dignitaries who fell on the battlefield of Grunwald, and stained glass windows with motifs por-

traying the good deeds of the knights-monks. The restored object witnessed many ceremonies: in 1901 wreaths were placed on the tombs of the Grand Masters upon the anniversary of the Battle of Grunwald and thirteen years later the funeral of Konrad Steinbrecht took place here.

During the inter-war period, the chapel was one of the most attractive parts of the castle. The neo-Gothic decorations, discussed in this article, introduced into the interior an air of solemnity and reflections on the past history of the Order. At the end of the second world war they were seriously damaged. At the moment, construction work (the plastering of the vaults) is almost completed. After indispensable conservation of the remnants of the medieval and nineteenth-century decorations, the interior will be open to visitors. Once again, it has an opportunity to become one of the most interesting displays in the castle.

traying the good deeds of the knights-monks. The restored object witnessed many ceremonies: in 1901 wreaths were placed on the tombs of the Grand Masters upon the anniversary of the Battle of Grunwald and thirteen years later the funeral of Konrad Steinbrecht took place here.

During the inter-war period, the chapel was one of the most attractive parts of the castle. The neo-Gothic decorations, discussed in this article, introduced into the interior an air of solemnity and reflections on the past history of the Order. At the end of the second world war they were seriously damaged. At the moment, construction work (the plastering of the vaults) is almost completed. After indispensable conservation of the remnants of the medieval and nineteenth-century decorations, the interior will be open to visitors. Once again, it has an opportunity to become one of the most interesting displays in the castle.